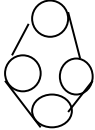

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

July 15, 18: Na Siga ni Turaga ni Penitiko 7 [Pentecost 7] Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Julai 15, 2018 eda goleva kina na:

A. Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Samuela I kei na II: *Nai matai kei nai karua ni Samuela e dua ga nai vola balavu enai vola vivigi [scroll]. Ea qai wasei ga e muri me vakarawarawataka na kena volai ka maroroi me veirauti ka rawarawa na kena wiliki. Na vuna ga ni kune vakawasoma kina na yacai Samuela me vaka ni baleti koya ga nai vola; e rairai ni a vakaitavi ena kena volai ena 1375 se 1220 BC/BCE. E nanumi ni levu ea vola ko Samuela, ia eso na tikina e vakaitavi kina ko Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29]. Nai naki ni vola me volai kina nai ototi ni Dauveilewai ko Samuela, [nai balebale ni yacana: sa vakarorogo vua na Kalou-I Samuela 1:20]. E a tukuna na veisau levu e yaco mai na Nona veiliutaki na Kalou [theocracy], ki na nodra a kerea na Isireli mera sa vakatui [monarchy]. Ia e dei tu ga na nodra vakabauta ni nodra Kalou ga ko Jiova e veiliutaki ka sai Koya talega na nodra Tui. Ia, me dua ga na tamata me vakayacora nai tavi ni veiliutaki se nai tavi vakatui me vakataki ira na vo ni veimatanitu ka ra tiko tikivi ira. Dina ga nira sa vakatui, ia me dei tu ga na nodra vakaliuca na Kalou. Ko Tevita na Tui sa duidui sara mai vei Saula nai matai ni tui. Nai matai ni tui ko Saula e tekivu vinaka, sa dau vakarorogo vua na Kalou. Ni toso na gauna sa sega soti sara ni vinaka na nona veiliutaki kei na nona veiwekani kei na Kalou ko Jiova. Na nona tui ko Saula sa dau vakatauvatani kei nai vakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, ka sa nodrai nuinui na Isireli. Mai vei Tevita sa yavutaki kina na nodra bula ena kena buli cake na vakasama vakaMesaia me vaka era a parofisaitaka mai na parofita, kei ira nai apositolo ka sa mai vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa matata sara ena vakasama vakaJiu ni ra namaka tikoga e dua na Mesaia me mai veisereki, era sa waraka tikoga oqo. Sa matata sara se kenai balebale nira sega ni vakabauti Jisu ni sai Koya na Mesaia era namaka. II. Ke tiko na nomu gauna mo wilika kece nai vola nei*

Samuela ka rogoca kina nai talanoa ni nona cakacaka na Kalou ka vakayagataki ira na Nona tamata me yaco kina na Nonai naki. Vakatotolo ga na wasei ni I Samuela: 1-7:Sa baleta na bula nei Samuela, kei na nodra ravuravu na meca, kei na nodra kerea na Kalou me vukei ira. 8-15:35: Sa buli Saula me tui ko Samuela, kei na nodrau vakaitavi vata na tui kei na luvena ko Jonanaci enai valu. Ia, ea sega ni taucoko na nona vakarorogo Vua na Kalou na tui ko Saula. 15:35-31:13: Ea buli ko Tevita me Tui ko Samuela, ea sega ni bau kila ko Saula na veibuli sa yaco ogo. Ea tekivu me rogo ko Tevita ena nona a vakadrukai Koliaci na qaqa ni Filisitia. Ka sa rogo vakalevu ko Tevita ena nona veiliutaki enai valu, me vaka ni sa dauqaqa ena nona ravuravu, ia sa sega ni rogo levu ko Saula. Sa siqema ko Saula ni sa rogolevu mai ko Tevita me vaka na nodra seretaka voli na goneyalewa ni Isireli: ‘Sa vakamatea ko Saula e 1,000 na meca, ia sa vakamatea ko Tevita e 10,000 [na udolu] na meca [29:5]. Sa dro voli ko Tevita mai vei Saula, ka kauti ira yani na nonai lawalawa ki Filisitia. Erau a vakamatei ko Saula na tui kei Jonacani na luvena ena nodrai valu kei ira na Filisitia. Sa dei tu ga na lewa ni Kalou ena veika me baleti Tevita, ko ya me sa tui Isireli. Ea kaya na Kalou vei Samuela,’Au sa cati Saula ka’u sega ni vakatara me tui tikoga e Isireli. Kakua ni yalobibi tiko me baleti koya...lako vei Jese ena koro ko Peceliema baleta ni’u sa digitaka e dua vei ira na luvena me tui’ [I Samuela 16:1]. Sa yaco na veika vereverea ena vuvale vakatui nei Saula. Ena dua na yasana: sa kune kina nai vadi vuni, vere ca kei nai vadi lawaki vakapolitiki me vakamatei Tevita ka me tui tikoga. Ena yasana kadua, na nodrau lomani Tevita na luveni Tui, ko Jonacani kei na nona domoni Tevita ko Maikali ka yaco me watina. Ni sa cati Saula na Kalou sa kauta laivi vua na Yalo Tabu, ka kenai sosomi na yalo velavela...sa dua nai tinitini vakaloloma dina. Sa soli vei Tevita na Yalo Tabu, ka sa nonai yaragi na vakabauta na kaukauwa ni Vosa ni Kalou me veigaravi kina ena gauna dredre ogo kei na gauna sa tui kina. Sa rauta me qaqa ena nona valuti Koliaci, e kaya ko Tevita, ena Same 9:9-20,‘Au na vakavinavinaka vei Jiova ena yaloqu taucoko; au na tukuna kecega na Nomuni cakacaka e veivakurabuitaki.’ Sa oti eke ko Saula ka sa vakavakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, na nodrai nuinui na Isireli. Sa raica na Kalou ni ko koya sa ‘yalovata kaya’ se vaka na lomana; I Samuela 13:14 se ena Cakacaka 13:22 ‘Au sa kunei Tevita na luvei Jese, a tamata sa vaka na lomaqu...’ Nai ka II Samuela nai tomani ga ni I Samuela ka sa baleta ga na veiliutaki nei Tevita na Tui. Ni sa mate ko Saula era sa digitaki Tevita na Juta me nodra Tui. Ia e na loma ni 7 na yabaki e rau veivaluvaluti kina ko Tevita na Tui Juta kei Isiposeci na luvei Saula na Tui Isireli [10 na yavusa]. E muri sa qai tui kece e Isireli cokovata. Sa kabai Jerusalemi ko Tevita ka kauta kina na Kato ni Veiyalayalati; sa buli Jerusalemi me koro turaga e Isireli. Sa nanuma me tara na vale ni soro, ia sa solia vua na luvena ko Solomone me tara. Sa yalataka ga vua na Kalou ni na tui tawamudu nona kawa [na vakasama eda sa vakayagataka na Lotu VaKarisito me baleti Jisu na kawai Tevita]. Sa valuti ira kece nona meca ko Tevita ka qaqa kina. Ena dua nai valu ogo e sega ni a lako kina, ka lasa kei Pacisepa na wati Uraia, a qai yaco e muri me watina ni sa bukiveretaka me vakamatei ko Uraia. Sa sotava ko Tevita na veika dredre e vuqa ena nona matavuvale kai sau ga ni nona talaidredre vua na Kalou: na luvei Tevita ko Amoni e kucuva na luvei Tevita gone yalewa ko Tema, ka vakamatei kina ko Amoni. Ko Apisalomi e vuaviritaki tamana ko Tevita, ia e qai mate e muri enai valu [ko Apisalome]. E sega ni tamata dodonu vakaoti ko Tevita, ia sa tu nona malumalumu, sa lomani koya tikoga na Kalou ka vakayacora tikoga nona vosa ni yalayala ni na tawa mudu me tui nona kawa [7:11b-14...wilika vinaka na tikina ogo]. Na Kalou ga sa tukuni Tevita ni ‘tamata e vaka na lomaqu...’ edua e voleka vua [I Samuela 13:14; Cakacaka 13:22]. Vakadikeva mada na veivakasama ogo: Mai vei Tevita sa yavu ni nodra bula ka buli cake kina na vakasama

vakaMesaia ka parofisaitaka ko ira na parofita kei ira nai apositolo ka vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa dau divi tu me yaco tale mai na gauna 'koula' me vaka na gauna nei Tevita ...oqori na nodra nanamaki na Isireli ka ra namaka tiko ga me yaco mai na Mesaia, ia koi keda na Lotu VaKarisito sa dua tani. Sa matata sara ena vakasama va Karisito ni sai Jisu sa vakayacori kina na parofisai ni Mesaia, ko koya sa veisereki ena veivesuki ni valavalaca. Ena veimacawa sa oti yani eda raica mai kina ni tamata, se dua e veiliutaki ni sa lutu mai na liga ni Kalou ena tini ga e na vakaloloma, beci kei na mate. Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota, kei na kena guilecavi vakadua sara na ca e caka vei keda. Ni yaco mei vakarau ni noda bula na vosota, kei na noda kauwaitaka ga na veika vinaka [positive and not negative] ena noda veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia vei keda edua na kaukauwa levu, kei na galala meda nanuma ga nai tavi ka sega na vuvu kei na lomaca meda vakaoti gauna kina. Me sa noda ga na galala kei na vakacegu meda dauveiqaravi vinaka kina. Sa kenai lutua ga na dina ni noda vakabauta ka vakaraviti keda ena kaukauwa ni Vosa ni Kalou me vakataki Tevita, sa rauta vinaka me kaya na Kalou me baleti Tevita, 'sa vaka na lomagu..[I Samuela 16:10-13; 18. 14; II Samuela 7:15; Cakacaka 13: 22; 7: 46].

II Samuela 6:1-5, 12b-19[wilika kece 6:1-19; wilika talega I Veigauna 13:1-14; 15:25-16:1-43]. I. Na 'Kato ni Kalou' se 'Kato ni Veiyalayalati ni Kalou' [sa tiko kina na veiyalayalati ni Kalou kei Isireli] sai yau vakamareqeti ni Matanitu ko Isireli, e tiko kina na mana ka dau vakatikori ena kena vale laca. Wilika vinaka na Lako Yani 25:1ff me baleta na Kato ni Veiyalayalati na kenai vakamacala matailalai . *E tiko ga e loma e rua na vatu raraba ka volai kina na Vunau e Tini [Lako Yani 24: 12ff; I Tui 8:9], ia e na Iperiu 9:4 e tiko e loma: na Vatu raraba e rua ka volai kina na Vunau e Tini, nai titoko nei Eroni ka tukuni ni sa kadre kei na saqa koula e tiko e loma na mana a laukana mai veikau. Era a kauta vakavesu na kai Palasitaina [I Samuela 4:1-7:2], a qai vakalesui tale ki Isireli baleta nira sotava na veika dredre se na kalouca. E la'ki vakatikori ena vale nei Epinatapi [Aminatave] ena loma ni 20 na yabaki, ka sa kune kalougata kina na nona matavuvale [I Samuela 7:1].* II. **Meda lesu tale ena II Samuela 5 kei na 6:** Sa valuti oti ko Jerusalemi mai vei ira na Jepusaiti [wilika talega na I Veigauna 11:4-9; 14:1-2]. Na koro ko Jerusalemi a qai vakatokai me ko Saioni se na Koro i Tevita, sa koto donu ena veimama ni vanua. Eda wilika ni sa toki na nona koro turaga mai Epironi ka liutaka ga kina e rua na yavusa, ko Juta kei Penijamini ki Jerusalemi. E na lesoni ena macawa sa oti [II Samuela 5] sa ra kerei Tevita na lewe ni vanua taucoko [12 na yavusa] me sa nodra tui raraba. Sa nakita na Tui ko Tevita me kau yani na Kato ni Veiyalayalati ki Jerusalemi, sa yaco me nodra koro Turaga, ni yavusa e 12 ni Isireli, ka me koro talega ni nodra Kalou—sa na taucoko kina na bula

ena matanitu vou, [raica na Lako Yani 37:1ff kei na Josua 3:2-4 me baleta na Kato ni Kalou se na Kato ni VeiYalayalati kei na Kalou]. III. Ena Tiko/Lekutu 4:5-15 mera kauta ga na Livai na Kato [ni Vunau se Veiyalalayalati], ia me ra colata ena kau sa vakarautaki. Eda sega ni kila se Livai ko Usa se sega, ia sa vakatara ko Tevita me kauta na Kato ena sala ga era cakava na Palasitaina, ko ya me vodo ena qiqi ka kauta na asa. Na mate nei Usa, sa vakasamataka vakabibi ko Tevita, ni cala na sala e muri ena kena kau na Kato. Nai gu ni via qarava nai tavi e dodonu ga me salavata kei na kena muri nai vakaro sa virikotora na Kalou, ko ya me kua ni vodo ena qiqi na Kato mera colata ga na Livai [raica na I Veigauna 15:1-15]. IV. Ni seyavu yani na nona cudru na Tui, kei na nona kila ni sa vakalougatataki na matavuvale nei Opeti-itomi o koya ka maroroya tiko na Kato, sa qai kau [colati] yani ki Jerusalemi ena sala ga e vinakata na Kalou. Sa salavata na kau ni Kato kei na nodra marau, vakatagi kei na meke, kei na nodra vakacaboisoro ni vakavinavinaka me yaco sara yani ki na Koro i Tevita. V. E sega ni taleitaka na marau kei na mekemeke nei Tevita ko Maikali na watina, na luvei Saula. Ia eda kila ni a cudruvi Maikali kina na Kalou, ka sega ni vakaluvani. Sa sega ni vinaka na cudru vakaoqo nei Maikali, e rairai vuvu ga, se lomaca ka ni duatani sara nai naki ni nona marau ka mekemeke ko Tevita, ka ni a vakayacora Vua ga na Kalou. VI. Na marau, vakatagi kei na meke, na tiki ni soKalou, sa boleki keda meda raica vou tale nai vakarau ni noda qaravi Kalou! VII. E so nai vakavuvuli bibi eda vulica mai ena bula nei Saula kei Tevita: 1. Na vakaloloma levu e yaco vua e dua sa lutu mai na liga ni Kalou, ko veiliutaki tiko se tuvanua ga; 2. *Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota: guilecavi vakadua sara na ca e caka vua.* 3. *Sa yaco mei vakarau ni nona bula na vosota, kei na nona kauwaitaka ga na veika vinaka ena nona veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia edua na kaukauwa levu, kei na galala me nanuma ga nai tavi e vinaka kina na veiqaravi.* 4. *Sa sega ni vakaotia nona gauna me vuvu se lomaca se kakase tiko. Nai vakarau ni bula lomaca sa kana e loma se kana vaka na yavato ka vakagaga na bula. Ena totolo kina na mate vakayago kei na mate vakayalo.* 5. *Mei takele ga ni bula na vakabauta na Kalou me vakataki Tevita.* 6. *Sa sega walega ni baleta na veika vakayalo na nona bula dodonu ka dina e dua e veiliutaki e vakaliuca tiko na Kalou, sa tara talega na vei ka ni bula vakayago. Na Kalou sa kauwaitaka na veisaqata ni bula kece.* 7. *Veitalia ga na bai dredre era viria na tamata ka ra nanuma ni tudei, sa rawa ga ni basuki ke dei tu na vakararavi kei na vakabauta na Kalou. Sa sega ni dua na ka e dredre vua na Kalou!*

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka me me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani tu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same oqo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame oqo. 6. Na Same 48, mai nai wasewase II ni Same [42-72], na Kalou Dauveivakabulai sa vakabulai Isireli; ka sa vakabulai keda talega mai na rusa ena vuku ni valavalaca.*

Na Same 24...sa kaya na Daunisame I. *Sa nei Jiova ko vuravura kei na veika kecega sa sinai kina’ sa dusia ga ni veika kece e Nona na Kalou—sa Nona na Lagilagi, na vuravura, na wasawasa kei na veika kecega: sai Koya na Tui Tawamudu. Oi keda ga na tamata meda ciqoma na cecere kei na lagilagi ni Nona veiliutaki na Kalou. Na Same oqo sa volai me vakalagilagi kina na kena kau na Kato ni Kalou mai na vale nei Opeti-itomi ki Saioni se Jerusalemi na koro i Tevita. Sa matata sara ni veivanua e da kaya ni da taukena, se noda, [only custodian, not ownership] e sega sara ni vaka kina, sa nona ga na Kalou. Na tamata sa soli vua na lewa me qarava [Vakatekivu 1:26 ff] cakacakataka ...sa ka vakarerevaki ni sa yaco me vu ni veivala, tikovakaca na vanua ka sa matata tu ni nona ga na Kalou. II. Sa kaya tale na Daunisame, “O cei ena cabe cake ena ulunivanuai Jiova? Se ko cei ena tu ena nona yasana tabu? Na kenai sau ga, O koya sa ligasavasava ka yalo savasava.” Sa kenai balebale o koya ga sa vagolea tabakidua nona bula taucoko vua na Kalou. Sa na yaco vei ira vakaoqo na nona veivakalougatataki na Kalou [5]. Na vo ni tamata e dodonu ga me tovolea me vakasaqara na sala vua na Kalou. Ni raica se kunea ena ia tikoga na nona vakacaucautaka na Kalou. III. Ko Opeti-itomi, sa tiko e nona vale na Kato ni Kalou [tolu na vula]; sa talai rawarawa ena Vosa ni Kalou, sa*

yaco vua na veivakalougatataki. Ni sa kau cake ki Jerusalemi na Kalo ni Veiyalatalati, sa dodonu me vakalagilagi kina na Kalou; ko ira kece sara [sa okati kina ko Maikali] mai Saioni se Jerusalemi na koro i Tevita.

C. Efeso 1: 3-14: I. *Ko Efeso e dua nai kelekele ni waqa ena Ra kei Esia [Tukey ena gauna oqo]. E na gauna nei Paula, o Efeso ei ka va ni koro levu ena matanitu ko Roma. E dua na koro makawa ni qaravi kalou vu yalewa ko Atemisi [Artemis], raica na Cakacaka 19. E veiqaravi tiko mai Efeso ko Paula me rauta e tolu na yabaki ka kune ena Cakacaka 20:17-38 na nona sota kei ira mai Efeso ena koro ko Miletusi...sa dua na sota ni veivakayaloqagataki ni kila ko Paula nira na sega tale ni qai sota. Dina ni veiletitaki ni duidui mai nai vola eso nei Paula; ia sa matata ni vola eso e volai ena nona veilakoyaki ko Paula. Nai vola ki Efeso e volai e vale ni veivesu, e levu tu na gauna ni dabe, wili VT, vakasama, masumasu ka volavola. Sa macala ni vola nei Paula oqo e volai ena gauna ni nona tiko vakavesu mai Roma rauta na 60 AD/ACE. A soli vei Tikiko me kauta ki Efeso. Era vakaiivotavota talega na veikoro volekati Efeso enai vola raraba oqo. Nai voli mai Jaina [silk] se mai Ijipita sa rairai keke cira mai Efeso ni bera ni kau yani ki Roma. Ni naki ni vola oqo me vakayaloqagataki ira na lewe ni lotu mai Efeso ena nodra vakabauta. Raica vinaka nai vakamacala se saumi ni taro se cava nai vavakoso lotu [church] kei na kenai naki ka ni sa Yagoi Karisito [Body of Christ]; sa vakasama bibi oqo [Efeso 4:4-6]. Raica totolo na Efeso: Vakabula ni veitavaki[1:1-2]; Sa kauta mai ko Karisito na veivakalougatataki vakayalo [1:3-3:21; Na bula vou ni Duavata na tamata, vavakoso lotu kei Karisito [4:1-6:20]; Na kenai tinitini, na vakamoce ena yaca ni Turaga ko Jisu [6:21-24]. Oqo e dua nai vola totoka ka sinai ena vakasama vuku vakayalo ka mo wilika vinaka sara.*

II. Efeso 1: 3-14 : I. Ena veitikina oqo, sa vakaraitaka nai tuvatuva [God's plan, raica na Jeremaia 29:11] ni Kalou, ko ya me vakayacora ka maroroya na duavata ni veika kece e vuravura ena veiqaravi sa vakayacora ko Karisito ka vakataucokotaki ena vuku i Karisito, na Ulu ni ka kecega [10]. **II.** Sa vakadinadinataka ko Paula ena vukui Karisito ga sa lolomataki kina vei keda nai solisoli vakalomalagi ka vukei keda meda kila vinaka kina na noda Kalou. Sa rawa vei keda meda rawata na duavata me vaka na lewa ni Kalou ena cakacaka sa mai vakayacora e vuravura ko Jisu Karisito. **III.** Eda sa digitaki meda vakabulai, ka da sa okati vakaluvana na Kalou [sons/daughters by adoption...ena kenai vakarau vaka Roma; ko koya sa vakabau me luvena e dua, sa soli vua nai tutu vakaluve kei na kena kaukauwa me vaka ga sa luvena dina-biological; enai vakarau vaka Jiu, raica tale ga na Luke 15:11-32 me baleta na gone ka biuti tamana kei na tuakana, raica vakavinaka nai votavota ni yau sa soli vei rau mai vei tamadrau...na soli lesu vua nai tutu kei nai yau vua na cauravou ka gone vei rau kei na vakadeitaki ni taukeni yau kei nai tutu vakaluve vei tuakana], eda sa vosoti, sa soli veikeda na rai vou, sa soli mai na Yalo Tabu, na kaukauwa meda vakayacora kina na loma ni Kalou, kei na noda

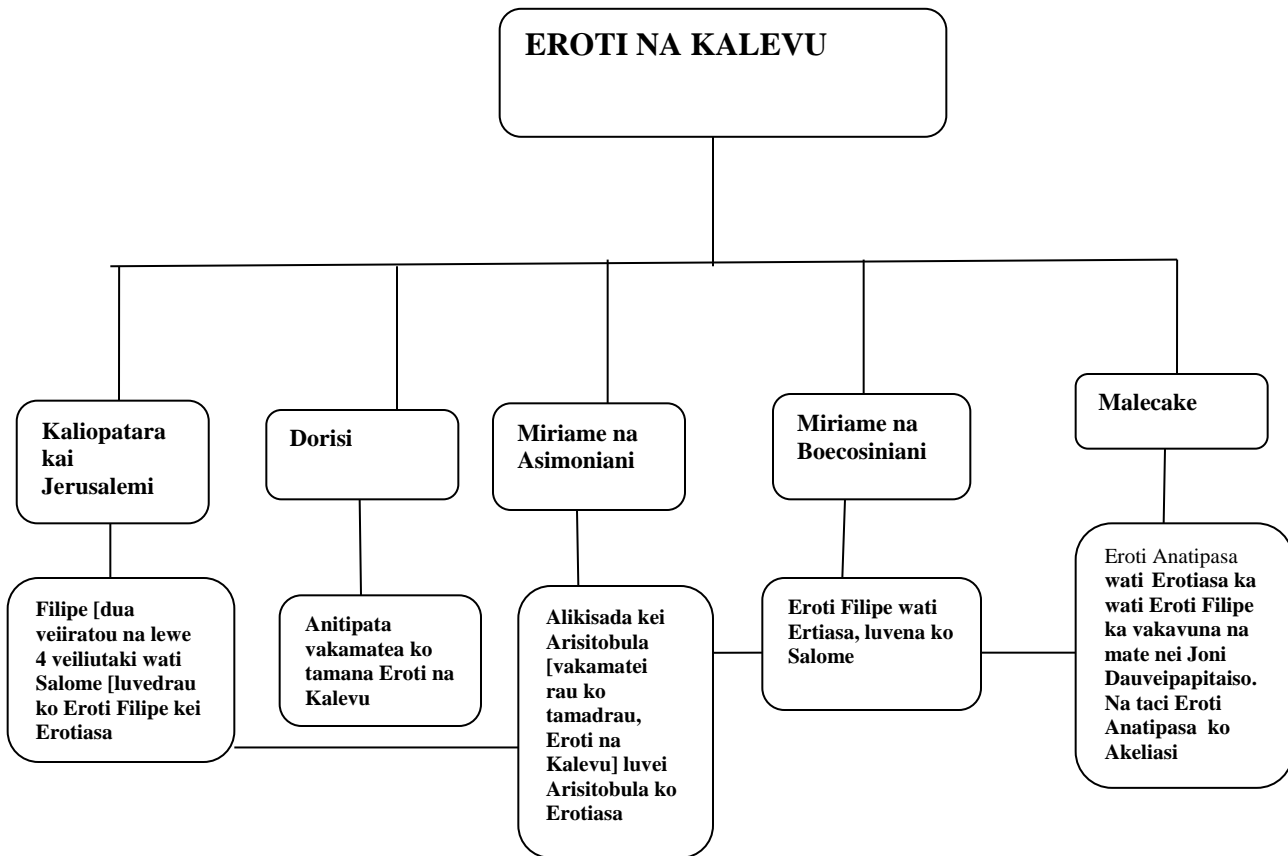
vakanuinui nida na bula vata kei Jisu ka tawamudu. Eda sa kunea tiko na veivakalougatataki oqo ka sega ni ka vakavuravura ga, ia sa ka vakayalo tawa mudu ka ni sa va-Kalou. III. Na veitikina: 1:20, 2:6, 3:10 sa dusia na qaqa nei Karisito, ka sa Nona na lewa mai lomalagi, e vuravura ena veigauna kecega. Na tikina e 4 sa ‘digitaki keda e liu ena vukuna,’- sa Nona cakacaka ga na Kalou na veivakabulai; tikina 5 ‘sa lesi keda mai liu sara meda vakabau meda sa luvena [predestined]—sa digitaki oti, sa kenai balebale ga ni sa Nona ga na Kalou na cakacaka ni veivakabulai. IV. Tikina 6 ‘o Koya sa lomani keda...sa cigomi keda na Kalou nida sa luvena’; tikina 7 ‘o Koya eda sa rawata kina na bula sa voli ena Nona dra’... eda sa dau kaya tiko na vosa na ‘rawata’ e dodonu ga me ‘soli vakailoloma’ ka ni sa voli keda oti ko Koya ena Nona dra. V. Tikina 9-10,sa dusia ni tuvatuva ni Kalou e sega ni a vunitaki tu, ia ena sega ni kilai taucoko nai tuvatuva oqo me yacova ni sa mai vakaraitaka se vakataucokotaka na Nona a mai mate ka tucake tale mai na mate ko Jisu Karisito. Tikina 11, ko Setani ena sega ni rawa ni vakaleqa nai tuvatuva ni Kalou. VI. Na Kalou sa vakatau Vua na lewa [God is in control]; tikina 13-14 koi keda kece eda sa okati ena Nona veivakabulai nida sa vakabauta ka vakadinata ka dregati ena Yalo Tabu ni sa noda dina nai solisoli ni Kalou, na Bula, ia na Bula Tawamudu.

D. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: *O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan- God has shown grace-Sa vakaraitaka na Kalou nona loloma savu], na yacana vakaIperiu kei Kolobodatoluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisiki. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalemi era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako mai nona vale ko Jisu kei na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodatoluse Marika. A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni yu ni tukutuku se soli tukutuku vei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na ‘Lako tani ki dakuqu, Setani...’ [8:33]. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou kei na vakasama ni vei Pita a kaya kina ko Jisu, ‘ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.’[E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki [tabadromuci ena wai me vakasavasavataki] ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutukutuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivu sara ena nona tukuna na Matanitu ni Kalou ka laki tini ena kauveilatai. Ko iratou na vo ni Kosipeli Maciu, Luke kei Joni eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola.*

Na cakamana levu taudua a vola ko Marika ka cakamana kaukauwa taudua ko ya na rarawa kei na mate nei Jisu, kai matai ni tamata me doka ka raica na bibi ni caka mana oqo na turaga ni valu ni Roma ka cavuta na vosa, “Sa dina ga sa luve ni kalou na tamata oqo” [15:39]. Na levu ni vakamacalataki ni vosa vaka ‘Aramaic’[vosa ni veisiga e Isireli] kei na vosa vakaIperiu [vosa volai me vaka nai Vola Tabu Makawa-Tanakh] sa macala ni a vola tiko nai vola oqo ko Marika vei ira na kai matanitu tani era sega ni kila na vosa vakaIperiu e Isireli. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei oqo ko Jisu, nona cakacaka kei na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena vukuda na lewe vuqa [10:45]. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvosa ka sega ni vakaoti baleta ni tini ga ena ‘afraid of...’ rerevaka..’sa qai tini vinaka e muri vei ira eso me vaka e volai ‘niratou sa rere’. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama oqo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa rairai veiiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioiti e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka oqo: ‘Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoca na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu’. Baleta ni vakaogo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronica 15], e a dresuka laivi. Na kenai tini ga ena ’rerevaka’sai vakadinadina ni vakasama oqo. 2. E so era kaya ni rairai a kama na kenai otioiti ena kena kama ko Roma...oqori e so ga na vakasama ena veigauna. [E na tomani tiko nai vakamacala lekaleka eso baleta nai vola oqo ena veimacawa.]

Marika 6:14-29: I. Ko Eroti kei ira na lewe vuqa era sega ni vakadeitaka rawa se ko cei ko Jisu ka ni sa kuruseti na vanua na kenai rogorogo, na Nona vunau kei na cakacaka mana ni veivakabulai. Era sega ni ciqoma ni sa kaya ko Jisu ni Luve ni Kalou; eso era kaya ni ko Koya ko Ilaijia, ko ira na kila nai VTM era kaya ni ko Koya ko Mosese, Aisea se Jeremaia. E lewe levu era sega ga ni vakadeitaka sara se ko cei ko Jisu oqo...e dua beka ga na tamata vinaka? Na veika eda nanuma se ko cei ko Jisu, e sega ni veisautaka na dina me baleti Jisu. II. Ko Palasitaina e wase vakava na kena liutaki [tetarach...tetra-Greek for 4, arch-ruler] ena gauna oqo: Pailato e Juta, Eroti Anitipasa [se Eroti ena Kosipeli] e Kalili; na tacina ko Filipe e liutaki Tirakoniti kei Ituria, Laisenia liutaki Apilini [Luke 3:1-2]. Ena tikina oqo eda raici Eroti Anitipasa kei Filipe [raica nai yaloyalo e ra]. Na wati Filipe taumada ko Erotiasa, sa mai butakoca ko Eroti Anitipasa. O koya oqo a vosa vakadodonu kina vakaukauwa ko Joni na Dauveipapitaiso ni sa cala sara na ka sa cakava ko Eroti Anitipasa. Sa kilai e vuravura taucoko na nodrau malumalumu kei Erotiasa ka sa vaka e dua na wai gaga vua na marama ka vaqara vuni e dua na sala me vakamatei Joni na Dauveipapitaiso kina. Sa dokai Joni vakalevu ko Eroti, ia ni sa yalayala ena nona meke vua na gone yalewa ko Salome na luvei Erotiasa ni na solia vua na ka ga e vinakata. Sa oti tu na buki vere nei Erotiasa, ni tukuna vua na goneyalewa nai sau ni nona meke, me kaya ga ni vinakata na ului Joni Dauveipapitaiso ena dua na veleti...Sa yaco vakakina baleta ni vinakata ko Eroti me matavinaka ena kedra maliwa na nonai tokani. III. Sa ka rerevaki na vanua e veikau kina na

ca; ni sa vakalevutaki sa qai yaco me vakaloloma sara na vanua e tini kina. Sa yaco ki na mate na sala sa muria na ca; ia sa na qai vakacava vua ka nakita se verevunitaka me yaco na mate?

3. Na sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Cava/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu?

E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo